

LBRIS

We know
books

Preot Marcu Toma

DESPRE RUGĂCIUNEA LUI IISUS

PARTEA ÎNTÂI
(GENERALĂ)

(1972)

Text definitiv, prefață și note de subsol

Pr. Prof. Adrian Niculcea

Editura EVANGHELISMOS

București, 2022

CUPRINS I

- 7 Prefața editorului
- 21 Cuvântul introductiv al autorului
- 30 **CAPITOLUL I**
Despre importanța și dificultatea problemei
- 49 **CAPITOLUL II**
Despre originea și vechimea Rugăciunii lui Iisus
- 87 **CAPITOLUL III**
Despre necesitatea, obligativitatea și universalitatea Rugăciunii lui Iisus
- 153 **CAPITOLUL IV**
Despre Numele lui Iisus
- 233 **CAPITOLUL V**
Rugăciunea lui Iisus în teologia și Biserica românească
- 325 Volume anterioare (imagini)
- 331 Părintele Marcu (imagini)

CAPITOLUL I

DESPRE IMPORTANȚA ȘI DIFICULTATEA PROBLEMEI

Sfinții Părinți și toți marii isihăști, mai vechi și mai noi, sunt unanimi și înalță cu o gură și cu o inimă rugăciunii în general, și *Rugăciunii lui Iisus* în special, cele mai entuziaste și cele mai înflăcărâte laude. Ei merg până acolo, încât fac din rugăciune izvorul, maica și împărăteasa tuturor virtuților. În gândirea și concepția lor, nu există viață spirituală, virtute creștină și mântuire divină în afară de lucrarea rugăciunii.

„Rugăciunea e totul“ – afirmă, pe cât de simplu, tot pe atât de categoric, *Sf. Teofan Zăvorâtul*, a cărui viață și operă este în întregime adumbrită de duhul rugăciunii (*Sbornic*, 2/4). Și tot el adaugă, la fel de simplu și de categoric:

„Unde nu e rugăciune, acolo nu este nici viață creștină.“
(*Sbornic*, 2/20)

„Rugăciunea e totul“

Ea este izvorul și puterea unei autentice vieți creștine. După cum viața, în general, nu poate fi concepută și nu poate exista fără focul și căldura soarelui, tot asemenea și viața creștină, viața spirituală, trăită în duhul viu și adevărat al lui Dumnezeu, este cu neputință de conceput și imposibil să existe fără focul și căldura rugăciunii.

Importanța covârșitoare pe care o are rugăciunea în viața și spiritualitatea creștină se vede din locul preponderent pe care îl ocupă ea în viața și trăirea Sfinților, în viața și trăirea monahilor, precum și în cultul și practica Bisericii.

Viața Sf. Părinți și a marilor isihăști este consacrată aproape în întregime rugăciunii. Ei încep, înfăptuiesc și sfârșesc totul numai prin rugăciune, în rugăciune și cu rugăciune. Chiar și faptele și opera lor teologică, la mulți de o vastitate impresionantă și uluitoare, nu sunt altceva decât revărsarea trăirii lor lăuntrice spirituale, a comuniunii lor vii și intime, prin rugăciune, cu Dumnezeu.

La fel și în viața monahilor. În special în secolele de glorie nepieritoare a monahismului creștin, o foarte bună parte din viața monahilor din mânăstire era dominată de duhul rugăciunii. Miezonoptica, Utrenia, Ceasurile, Liturghia, Vecernia și Pavcernița, săvârșite zilnic, ocupau o parte destul de importantă din cursul unei zile, care era închinată numai rugăciunii. Apoi, dacă la pravila obștească, săvârșită în biserică, mai adăugăm și pe cea individuală, pe care fiecare monah era dator s-o săvârșească în chilia lui tot zilnic, ușor ne putem da seama ce importanță

considerabilă și ce loc covârșitor ocupa rugăciunea, obștească și individuală, în viața de toate zilele din mănăstire. În felul acesta, în mănăstire și în viața monahului se ajungea la o rugăciune aproape neîncetată, fapt care justifică și explică existența mănăstirilor. În acest fel se atinge adevăratul țel și idealul suprem căruia monahii își consacră toată viața lor.

Și tot aceeași importanță covârșitoare i se dă rugăciunii în cultul și practica Bisericii. Căci ce este întregul cult al Bisericii? Nimic altceva decât o livadă plină de florile cele mai înmiresmate ale rugăciunii. Tot cultul Bisericii este o înlănțuire de rugăciuni, sub cele trei forme cunoscute: rugăciuni de cerere, rugăciuni de mulțumire și rugăciuni de laudă sau de adorare. Toate cetirile și cântările, atât cele din biserică, precum și cele în afara ei, sunt rugăciuni care exprimă fie cererile, fie mulțumirile, fie sentimentele de adorare înălțate în slava lui Dumnezeu, exprimate fie individual, în casele creștinilor, fie de întreaga obște creștină în biserică sau în afară de ea.

Am putea spune, cred, că numărul rugăciunilor care fac parte din cultul Bisericii, este, fără exagerare, incalculabil. Dacă nu toate, totuși multe din ele sunt adevărate nestemate, capodopere nepieritoare de simțire religioasă și de gândire creștină. În general, orice rugăciune, care face parte din tezaurul neprețuit al Bisericii Ortodoxe, este o mlădiță sfântă, pornită din cugetul minții și din simțirea inimii.

Gândul minții și simțul inimii sunt cele două elemente esențiale și indispensabile oricărei rugăciuni adevărate,

pornind dintr-o nevoie lăuntrică a ființei omenești și, ca fumul de tămâie, se înalță înaintea lui Dumnezeu:

Și când a luat cartea, cele patru ființe și cei douăzeci și patru de bătrâni au căzut înaintea Mielului, având fiecare alăută și năstrape de aur pline cu tămâie, care sunt rugăciunile Sfinților!
(Apoc. 5, 8)

După cum se va vedea mai clar și mai amănunțit în partea a doua a acestei lucrări, printre alte trepte sau feluri de rugăciuni, se vorbește și de acestea două: 1) rugăciunea obștească, publică și externă; 2) rugăciunea individuală, lăuntrică și casnică.

La o lectură mai atentă a cărților de rugăciuni, ne dăm foarte ușor seama de un fapt foarte izbitor și foarte semnificativ, și anume de disproporția uriașă, numerică, cantitativă, între aceste două feluri de rugăciuni – între rugăciunea publică și obștească, și între rugăciunea individuală și casnică. Propriu vorbind, numărul rugăciunilor cu caracter particular, individual, este extrem de redus, față de cel al rugăciunilor cu caracter obștesc și extern.

Din această constatare pot fi trase două învățături de seamă: 1. caracterul comunitar al rugăciunii; 2. orice rugăciune particulară și casnică, duce, în mod necesar, la rugăciunea comună și publică.

Comuniunea spirituală este deci esența adevărată a oricărei rugăciuni, adică identificarea în trăire, în gândire și în simțire cu semenii din jurul tău. Prin rugăciune se realizează acea sfântă și înaltă comuniune spirituală, despre care pomenește Sf. Apostol Petru zicând:

Pe urmă să fiți toți într-un gând, împreună simțitori, iubitori de frați, îndurați, smeriți! (1 Petru 3, 8)

Sau, cum se exprimă și Sf. Apostol Pavel și mai limpede în *Epistola către Filipeni*:

Împliniți bucuria mea, ca să gândiți la fel, având aceeași iubire, același suflet, aceeași cugetare. (Filip. 2, 2)

Rugăciunea înseamnă deci comuniune, simțire, gândire și trăire împreună. Egoismul este, în consecință, total strein și protivnic oricărei rugăciuni adevărate.

De aici și numărul infim al rugăciunilor cu caracter propriu, zis și particular, casnic. Drept vorbind, rugăciuni cu caracter strict particular nu sunt decât rugăciunile dimineții și ale serii. Încolo, *Ceaslovul*, una din cărțile de cult cele mai cunoscute în Biserica Ortodoxă, este plin cu rugăciuni care se rostesc zilnic în biserică și deci în comuniune cu ceilalți frați de credință.

Totuși, nu se poate trage concluzia, total greșită, că rugăciunea particulară s-ar reduce numai la rugăciunile dimineții și ale serii. În genere, creștinii dreptcredincioși din lume și monahii evlavioși din mânăstire, își completează rugăciunile lor individuale cu tot felul de rugăciuni luate mai cu seamă din *Ceaslov* și din *Psaltire*.

Mai avem însă încă o dovadă, din cele mai puternice, despre caracterul comunitar și spiritual al oricărei rugăciuni adevărate. Chiar și rugăciunile particulare, individuale, săvârșite de credincioși sau de monahi, n-au în ele nimic egoist și personal. Cu excepția amintitelor rugăciuni ale dimineții și ale serii, a unora din psalmi sau a unor

cântări, majoritatea covârșitoare a rugăciunilor au un caracter exclusiv comunitar (verbele sunt, de regulă, la plural).

În realitate, deci chiar și rugăciunile săvârșite de creștini în casele lor sau de monahi în chiliile lor, chiar și acestea au un caracter predominant comunitar. Rugătorul respectiv nu este un individ izolat, care se gândește numai la nevoile și necazurile lui personale. Ci el, în timpul rugăciunii, se identifică, efectiv și real, cu nevoile și necazurile tuturor fraților lui de credință. El se roagă și pentru ei cu aceeași căldură și cu aceeași râvnă cu care se roagă pentru sine însuși. Nevoile și necazurile lui sunt aceleași cu nevoile și necazurile fraților lui cu care el trăiește în aceeași comuniune de credință, de simțire și de gândire.

El este un singur mădular din nesfârșitul număr de mădulare care, toate împreună, alcătuiesc un singur trup – trupul dumnezeiesc al lui Iisus Hristos, Biserica:

Și dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună; și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună (de cinste). Iar voi sunteți trupul lui Hristos și mădulare fiecare în parte! (1 Cor. 12, 26-27)

Totuși, nu trebuie uitat niciodată că temeiul și izvorul rugăciunii comunitare este rugăciunea particulară, lăuntrică. Fără existența unei simțiri personale, individuale, lăuntrice, rugăciunea obștească, externă, este de neconceput.

Orice rugăciune adevărată, personală, pornește dintr-o nevoie și dintr-o simțire lăuntrică, nevoie și simțire care niciodată nu pot rămâne numai lăuntrice și personale, ci, în mod imperios, trebuie să ducă și la o manifestare, adică

la o rugăciune publică, externă (nevoia aceasta rezultă din însăși natura psiho-fizică a ființei umane). Astfel că, cine se roagă pentru sine, simte nevoia să se roage și pentru alții și să-și manifeste nevoia aceasta și în mod public.

Începutul și izvorul rugăciunii pornește deci din buduroiul inimii omenești. Creștinul adevărat simte nevoia (altfel n-ar fi creștin) să se roage și-n sculare și-n culcare, ba chiar și în timpul zilei. *Psaltirea* și *Ceaslovul* (mai ales ultima ediție îmbogățită cu un număr de 29 de acatiste) sunt ca două aripi, cu ajutorul cărora creștinul își poate lua zilnic zborul spre zările nesfârșite ale Împărăției lui Dumnezeu.

În afară însă de rugăciunile cuprinse în cărțile de cult ale Bisericii, mai există încă o altă cale și o altă putere cu care credinciosul, dornic de neprihănire, se poate înălța pe treptele celei mai înalte trăiri și spiritualități creștine. Calea și puterea aceasta se cheamă calea și puterea *Rugăciunii lui Iisus*.

Rugăciunea lui Iisus

Ce este *Rugăciunea lui Iisus*? Deocamdată, fără a da sau a putea fi considerată ca o definiție, voi spune ceea ce îmi vine momentan în minte, bineînțeles fără a fi cine știe ce idei mărețe. (Mai cu amănuntul vom vedea aceasta în cea de-a doua parte a lucrării).

Rugăciunea lui Iisus este o lucrare și o putere dumnezeiască. Ea este cea mai simplă și cea mai ușoară dintre rugăciuni, pe care o pot rosti până și copiii de câțiva anișori. Ea este totodată cea mai savantă artă spirituală, cu care s-au îndeletnicit teologi și Sfinți de geniu. *Rugăciunea*

lui Iisus este regina și cununa tuturor rugăciunilor, fiind cea mai scurtă și cea mai simplă dintre toate rugăciunile. Ea este rugăciunea cea mai puternică din toate rugăciunile, pentru că în ea este chemat Numele atotputernic al lui Iisus.

Rugăciunea lui Iisus este o rugăciune singulară, pentru că ea este singura rugăciune care poate fi rostită de către orișice creștin. Ea este singulară pentru că poate fi rostită în orice vreme, în orice loc, în orice situație socială sau bisericească, în orice condiție, bună sau rea, s-ar putea afla omul pe pământ. *Rugăciunea lui Iisus* este o rugăciune singulară, pentru că ea a avut apărătorii și adoratorii cei mai înflăcărați. Apoi, pentru că ea a avut dușmanii și prigonitorii cei mai înfuriați.

Creștini de rând, monahi anonimi, teologi, ierarhi și patriarhi de frunte, au susținut, au îmbrățișat și apărat această rugăciune, cu aceeași feroare și cu aceeași ardoare, cu care, odinioară, ucenicii și ascultătorii Domnului Îi sărutau și-l îmbrățișau divinele-l picioare. Și iarăși, ciudat, creștini analfabeți, monahi ignoranți sau învățați au urât-o și au prigonit-o cu o violență înspăimântătoare! Așa cum a fost urât și prigonit și Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, în vremelnică-l petrecere pe pământ.

Rugăciunea lui Iisus este gloria și fala Ortodoxiei. Este, prin excelență, rugăciunea Ortodoxiei. Sau, ca să fiu mai corect: a fost gloria și fala, rugăciunea prin excelență a Ortodoxiei. Împărăteasă odinioară, astăzi a ajuns o biată cenușareasă urâtă!... Necunoscută, uitată, tăinuită sub obrocul tăcerii!

Unul dintre cei doi autori români, care s-au ocupat în teologia noastră cu *Rugăciunea lui Iisus* (numărul acestor cercetători nu este nici măcar cât numărul degetelor de la o singură mână), scrie despre tema noastră următoarele cuvinte:

„*Rugăciunea lui Iisus* formează specificul și centrul spiritualității ortodoxe de caracter monastic!”¹¹

Tot același autor, în articolul cu titlul *Rugăciunea lui Iisus*, a scris la început că această rugăciune este „specific ortodoxă” și că „a jucat un rol considerabil în spiritualitatea creștină de Răsărit”. Apoi, în continuare, adaugă:

„*Rugăciunea lui Iisus* formează obiectul principal al misticii ortodoxe. În forma ei desăvârșită ea se identifică cu contemplația ortodoxă.”¹²

Niciuna dintre nenumăratele rugăciuni, care alcătuiesc frumusețea unică a cultului ortodox, nu s-a bucurat de asemenea cuvinte de prețuire ca *Rugăciunea lui Iisus*. Despre niciuna nu s-a spus

că este „specific ortodoxă”; că ea „a jucat un rol considerabil în spiritualitatea creștină de Răsărit”; că ea „formează obiectul principal al misticii ortodoxe” și că, „în forma ei desăvârșită, ea se confundă cu contemplația ortodoxă”.

Aceleași idei, pe care, probabil, autorul amintit le-a împrumutat, dar fără să indice izvoarele, le susțin doi dintre

¹¹ Antim Nica, „*Rugăciunea lui Iisus*”, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, 1939, 9-10, p. 568

¹² Antim Nica, „*Rugăciunea lui Iisus*”, în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, 1939, 9-10, p. 551

cei mai mari teologi ortodocși din secolul nostru, dintre care unul rus, iar celălalt român.

Foarte cunoscutul și vestitul teolog rus S. Bulgakov, în foarte cunoscuta și vestita sa operă *L'Orthodoxie* (una dintre cele mai strălucite apologii ale Ortodoxiei), afirmă că *Rugăciunea lui Iisus*

„constituie tipul esențial al misticii ortodoxe”¹³.

Cu aceeași claritate, concizie și precizie se pronunță și fostul meu profesor de teologie mistică, primul și ultimul care a descifrat la noi unele din tainele și frumusețile divine ale acestei ramuri a teologiei, în cel mai documentat articol consacrat acestei teme. Iată ce spune despre *Rugăciunea lui Iisus*,

că „în viața spirituală a Occidentului nu-i putem găsi o formă similară” și că „este proprietatea exclusivă a Răsăritului”, adaugă afirmând că „ea constituie, în cea mai largă măsură, contemplația ortodoxă”¹⁴.

Puțin mai jos, dar cu alte cuvinte, el scoate din nou în evidență și subliniază aceeași idee, zicând:

„*Rugăciunea lui Iisus* aproape se confundă cu viața spirituală a Ortodoxiei”.

Apoi, îndată reproduce o idee a lui Bulgakov din cartea amintită, unde acesta afirmă că *Rugăciunea lui Iisus*

¹³ S. Bulgakov, *L'Orthodoxie*, Lib. F. Alcan, Paris, 1932, p.207

¹⁴ Nichifor Crainic, în art. „*Rugăciunea lui Iisus*”, în rev. „*Gândirea*”, 5/1938

„poate înlocui chiar toate slujbele și toate celelalte rugăciuni, căci valoarea ei e universală“.

Pentru frumusețea lor fără seamăn, mai adaug încă două citate din savantul său curs de teologie mistică din anul 1935. În cursul acesta, de o valoare unică, printre altele, este tratată în patru prelegeri și problema *Rugăciunii lui Iisus*. Spre sfârșitul celei de-a 14-a prelegeri, Nichifor Crainic afirmă că

„această rugăciune constituie caracteristica dominantă a misticii ortodoxe“.

Această prelegere se încheie cu următoarea frază:

„Căci *Rugăciunea lui Iisus* sau *Rugăciunea Minții* e respirația religioasă a inimii precum aerul e respirația plămânilor“.

În fine, cea de-a 15-a prelegere sfârșește și culminează cu aceste memorabile cuvinte:

„...esența spirituală a *Rugăciunii lui Iisus* constă în tendința de a demonstra experimental înălțătorul adevăr că trupurile noastre sunt și pot să fie temple ale Duhului Sfânt. Ea e rugăciunea transfigurării, care e caracteristica sublimă a Ortodoxiei noastre“.

Acestea sunt concluziile celui mai mare teolog român, cel mai autorizat și cel mai bun cunoscător al problemei *Rugăciunii lui Iisus*.

Fără îndoială, nu pot fi citate cuvinte și mărturii mai categorice și teologi mai competenți decât aceștia doi din care să reiasă, cu toată claritatea, importanța și valoarea excepțională a *Rugăciunii lui Iisus* pentru viața și spiritualitatea creștină. Potrivit credinței celor doi mari teologi